

Ş.B.Qurbanova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
sehran.qurbanova98@gmail.com

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN MƏKTƏB TƏLİMİNƏ HAZIRLIĞI

Xülasə

Məqalədə məktəbəqədər təhsil müəssisələrində düzgün təşkil olunan təlim-tərbiyə prosesinin uşağın hərtərəfli inkişafına və onun məktəb təliminə hazırlığına kömək etməsi göstərilir. Uşağın bütün məktəbəqədər həyatı onun məktəbə hazırlığı prosesidir.

Məktəb ilə uşaq bağçasının əməkdaşlığının müxtəlif formalarından istifadə edilməsinin, eləcə də tərbiyəçilərin valideynlərlə birgə əməkdaşlığının, həyata keçirilən təlim-tərbiyə prosesinin əsas mahiyyəti məktəbdə alınacaq biliyin məktəbəqədər müəssisədə əldə olunmuş bilik və təcrübənin davamı olması prosesidir.

ПОДГОТОВКА ДОШКОЛЬНИКОВ К ШКОЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ

Резюме

В статье показано, что правильно организованный воспитательный процесс в дошкольных образовательных учреждениях способствует всестороннему развитию ребенка и его подготовке к школьному обучению. Вся дошкольная жизнь ребенка – это процесс его подготовки к школе.

Основная суть воспитательного процесса, использование различных форм сотрудничества школы и детского сада, а также сотрудничество воспитателей с родителями, заключается в продолжении знаний и опыта, полученных в дошкольном учреждении.

PREPARATION OF PRESCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION

Summary

The article shows that the properly organized educational process in pre-school educational institutions contributes to the comprehensive development of the child and his preparation for school education. The whole preschool life of a child is the process of his preparation for school.

The main essence of the educational process, the use of various forms of cooperation between the school and the kindergarten, as well as the cooperation of educators with parents, is the continuation of the knowledge and experience gained in the preschool institution.

Açar sözlər: məktəbəqədər təhsil, məktəb, təhsil, varislik

Ключевые слова: содержание обучения, преемственность, формы, семинар, методическое объединение, компонент

Key words: learning content, continuity, shape, workshop, teaching union component

Təsadüfi deyildir ki, dövlətimiz məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirir. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda məktəbəqədər təhsilin vəzifələri belə müəyyənləşdirilmişdir: “Məktəbəqədər təhsil təhsilin ilk pilləsi olmaqla, ailənin və cəmiyyətin maraqlarına uyğun olaraq uşaqların erkən yaş dövründən intellektual, fiziki və psixoloji inkişafını, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnmələrini, istedad və qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını, sağlamlığının qorunmasını, estetik tərbiyəsini, təbiətə və insanlara həssas münasibətinin formalaşmasını təmin edir” (1, s.35).

Varislik - təhsil sahəsində əldə olunmuş bilik və təcrübənin ardıcıl olaraq növbəti nəsələ (dövrə) ötürülməsi prosesidir.

Məktəbəqədər yaş dövründən məktəb uşaqlığına keçid dövrü və ya bu iki təhsil pilləsi arasındakı varislik olduqca çətin və mürəkkəb proses hesab olunur. Bu baxımdan məktəbəqədər təhsil dövrünün başa çatması və artıq uşağın məktəbə qəbulu onun həyatında çətin və məsuliyyətli bir mərhələdir. Bu mərhələ barədə V.A.Suxomlinski demişdir. “Məktəb uşağın həyatında kəskin dəyişiklik etməməlidir. Uşaq tələbə olduğundan sonra dünən etdiklərini bu gün də etməyə davam edir” (2). Suxomlinskiyə əsaslanaraq belə deyə bilərik ki, məktəbə ilk addımlar uşağın həyatında çətin, mürəkkəb və məsuliyyətli dövr olsa da, bu dövr onun həyatında kəskin dəyişiklik yaratmamalıdır. Belə ki, artıq məktəbəqədər hazırlıq dövründə məktəbəqədər yaşlı uşaq məktəb həyatına müəyyən qədər hazırlıqlı olmalıdır.

Məktəbəqədər təhsil məktəbəqədər yaşlı uşağın hərtərəfli şəxsiyyət kimi inkişafını təmin etməklə bərabər onu məktəb həyatına hazırlayır. Bu hazırlıq ümumi olaraq uşağın fiziki və əqli inkişafı ilə müəyyən edilir.

Uşağın fiziki hazırlığı, yaxşı sağlamlıq vəziyyəti, əlin kiçik, dəqiq və müxtəlif hərəkətləri yerinə yetirməyə hazır olması, mədəni-gigiyenik bacarıqların kifayət qədər inkişafı və s. ilə müəyyən edilir. Fiziki hazırlıq uşaqların psixoloji hazırlığının əsasını təşkil edir.

Psixoloji hazırlıq uşağa ətrafdakıları duymaq üçün zəruri olan: qavrayış, yaddaş, təfəkkür və nitq haqqında biliklərə sahib olmağa imkan verən intellektual inkişaf səviyyəsidir. Məktəbdə öyrənməyə psixoloji hazırlığın vacib komponenti məktəbəqədər uşağın mənəvi və iradi hazırlığıdır ki, bu da ona müstəqillik nümayiş etdirməyə, davranışını idarə etməyi bacarmağa, sinifdə diqqətli olmağa, tədris materialını məqsədyönlü şəkildə yadda saxlamağa imkan verir.

Öyrənməyə hazır olmayan uşağın məktəbə qəbulu onun gələcək inkişafına, sağlamlığına, akademik göstəricilərinə mənfi təsir göstərir. Bu, məktəbə qarşı mənfi münasibətə və uşağın sonrakı tərbiyəsində çətinliklərə səbəb olur. Məktəbə hazırlıqsızlığın səbəblərini iki qrupa bölmək olar: üzvi (uşağın fiziki və psixi inkişafı) və erkən məktəbəqədər yaşda uşaqlara pedaqoji yanaşmanın səmərəsiz aşılınması ilə əlaqəli təhsil.

Əslində uşağın bütün məktəbəqədər həyatı onun məktəbə hazırlığı prosesidir. Məktəbə getmək həqiqətən uşağın həyatında dönüş nöqtəsidir. Onun bütün həyat tərzini dəyişir. O, cəmiyyətdə yeni bir mövqə qazanır, böyüklər və həmyaşıdları ilə tamamilə fərqli münasibətlər qurur. Onun üçün həyatında yeni, çox mühüm mərhələ başlayır. Məktəbəqədər təhsil bütün təhsil sisteminin tərkib hissəsi olmaqla ilk pilləsidir və aşağıdakıları əhatə edir:

- birinci sinif şagirdi üçün zəruri olan biliklərin mənimsənilməsi;
- kollektivdə olmaq bacarıqlarının mənimsənilməsi;
- intizam və əməyi öyrətmək.

Məktəbə psixoloji hazırlıq o deməkdir ki, uşaqda məktəbə getmək həvəsi olmalıdır, o, həmyaşıdları ilə dostluq etməyi bacarmalı, müəllimin tələblərini yerinə yetirməlidir. Tərbiyəçi-müəllimlər məktəbəqədər təhsil müəssisəsində bu məsələlərə böyük diqqət yetirirlər. Tərbiyəçi-müəllimlər çalışmalıdırlar ki, daha çox uşaqlarda maraq yaradan, onlarda sual verməyə, öyrənməyə həvəs yaradan situasiyalar təşkil etsinlər. Axı biliyə marağı kifayət qədər formalaşmamış məktəbəqədər yaşlı uşaq sinifdə özünü passiv aparacaq, onun səylərini və iradəsini tapşırıqları yerinə yetirməyə, bilik əldə etməyə yönəltmək, öyrənmədə müsbət nəticələr əldə etmək çətin olacaq.

Uşağı böyüdərəkən və öyrədərəkən yadda saxlamaq lazımdır ki, dərslər uşağın özü üçün darıxdırıcı və lazımsız bir şeyə çevrilməməlidir. Böyüklər uşağa elə fəaliyyət şəraiti yaratmalıdırlar ki, sonda onlar mütləq uğur qazansın.

Tərbiyəçilər məktəbəqədər yaşlı uşaqlara mümkün qədər çox nağıl, hekayə oxumalıdırlar. Oxumaq ardıcıl nitqi öyrədir, uşağın lüğətindəki yeni sözləri möhkəmləndirir. Uşağın nitqi nə qədər səriştəli olarsa, onun təhsili də bir o qədər uğurlu olar.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara rəsm çəkməyi, heykəl qoymağı, kəsməyi, yapışdırmağı, dizayn etməyi öyrətmək lazımdır, çünki bu fəaliyyətlər onlara ətrafdakı obyektləri görməyə, rəngini, formasını, ölçüsünü düzgün qavramağa imkan yaradır. Eyni zamanda, bu, uşağa planlar qurmağı, həmçinin nəticələri müəyyən edilmişlər və təsəvvür edilənlərlə müqayisə etməyi öyrətməyə imkan verir. Bütün bu bacarıqların məktəb yaşına çatmış uşaqlarlarda formalaşdırılması məktəb həyatında da son dərəcə vacib prosesdir.

Böyük məktəbəqədər yaş intensiv idrak inkişafı, qiymətləndirmə və özünə hörmətin formalaşması, idrak, iradi, emosional özünütənzimləmənin inkişafı dövrüdür. Bu yaşda gələcək şəxsiyyətin əsasları qoyulur: motivlərin

sabit strukturu formalaşır, yeni sosial ehtiyaclar yaranır, həmyaşdrların tanınması ehtiyacı, yeni motivasiya növü, ixtiyari davranışın əsası yaranır.

Uşaqda sistemli təhsilə psixoloji və şəxsi hazırlıq formalaşır. Uşağın psixikasında sonrakı inkişafı üçün vacib olan bu dəyişikliklər öz-özünə baş vermir, bütün bunlar məqsədyönlü, planlı pedaqoji təsirin nəticəsidir.

Məktəbə hazırlıq məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim və tərbiyəsinin ən mühüm vəzifələrindən biridir.

Diagnostik tədqiqatlara görə, birinci sinifdə, böyük və hazırlıq qruplarında təhsilin məzmunu əsasən eynidir.

Əslində məktəblilərin məktəbdə oxuduğu ilin birinci yarısında sinifdə aldıkları biliklər daha çox bağçada öyrənilir. Eyni zamanda, məktəbdə ilin birinci yarısının ən çətin olduğunu hamı bilir. Məsələ burasındadır ki, məktəb təhsili şəraitində biliklərin mənimsənilməsinin əsası əvvəllər uşağa tanış olan fəaliyyət növlərində olduğundan başqa mexanizmlərə əsaslanır. Məktəbdə bilik və bacarıqların öyrənilməsi şüurlu məqsəddir, ona nail olmaq şagirddən müəyyən səylər tələb edir. Məktəbəqədər dövrdə biliklər, əsasən qeyri-ixtiyari şəkildə mənimsənilir, dərslər əyləncəli şəkildə, uşaqlara tanış olan fəaliyyət növlərində qurulur, daha çox məktəbəqədər yaşlı uşaq oyun prosesində öyrənir, özü də bilmədən biliklərə yiyələnir.

Tədqiqatlar və müşahidələr göstərmişdir ki, yalnız ailədə tərbiyə alan uşaqların məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təhsil alan həmyaşdrlarından məktəbəqədər təhsilə psixoloji hazırlığı bir sıra göstəricilərə görə aşağıdır.

Bu cür uşaqların kifayət qədər sosial təcrübəsi yoxdur: həmyaşdrları ilə ünsiyyət qurmağı və davranışlarını ümumi kollektivin qayda-qanunlarına uyğunlaşdırmağı, həmsöhbəti dinləməyi, empatiya qurmağı və münaqişə vəziyyətlərini necə həll etməyi bilmirlər. Bundan əlavə, intellektual sahə həmişə kifayət qədər inkişaf etmir. Bir çox valideynlərin övladını məktəbə hazırlamaq arzusu var, lakin psixoloji və pedaqoji bilik səviyyəsi yetərli deyil.

Bu problemləri həll etmək üçün oynaq şəkildə keçirilən dərslər hazırlanmışdır, çünki, oyun məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün aparıcı fəaliyyət növüdür. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda fəaliyyət növlərini formalaşdırmaq, istədiklərini mənimsəməyə təşviq edən motivasiya yaratmaq vacibdir.

Dərslərin məqsədi ümumi təhsil bacarıqlarının (təhlil, müqayisə, ümumiləşdirmə və s.), idrak proseslərinin (diqqət, təxəyyül, yaddaş, təfəkkür, qavrayış), motor bacarıqlarının inkişafı və daxili rifahın vəziyyətini təmin etməkdir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların oyun prosesində aşağıdakılar aşkar edilir:

1. Uşaqların məktəbə psixoloji hazırlığının səviyyəsi;
2. Öyrənmə motivasiyasında formalaşma və yetkinlik;
3. Uşaqlar və böyüklər ilə ünsiyyətdə olmaq istəyi;
4. Ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf səviyyəsi (3).

Bu məşğələlər yalnız idrak proseslərini tənzimləməyə və inkişaf etdirməyə, öyrənmə bacarıqlarını formalaşdırmağa imkan vermir, həm də məktəbəqədər yaşlı uşağa digər uşaqlarla qarşılıqlı əlaqə qurmağı öyrədir.

Təcrübə göstərir ki, məktəbə hazırlığın tələb olunan səviyyəsinin formalaşdırılması valideynlərin fəal iştirakı olmadan mümkün deyil və bunun üçün onlara məktəbəqədər yaşlı uşaqların xüsusiyyətləri, məktəbə hazırlığın formalaşdırılması yolları və başlanğıcda mümkün çətinliklər haqqında müəyyən bilik lazımdır. Bu məqsədlə uşaqlar və valideynlər üçün birgə proqramlar hazırlanır. Bir qrupda işləyərək və oyunlarda iştirak edərək valideynlər uşağı müşahidə edir, gündəlik həyatda tez-tez onların diqqətindən yayınan xüsusiyyətləri görür. Uğursuzluqları və sevincləri fərqli şəkildə dərk etməyə və hiss etməyə başlayırlar, uşaqla əməkdaşlıq etməyi və birlikdə bir şey yaratmağı öyrənirlər və birgə səmərəli vaxt keçirirlər. Valideynlər üçün tövsiyələr də hazırlanır, böyük məktəbəqədər yaşda idrak proseslərinin inkişafı, ailə tərbiyəsi qaydaları, uşaqların məktəbə hazırlanması prosesi ilə bağlı məsləhətlər verilir.

Uşaqların məktəbdə sistemli təhsilə psixoloji hazırlığı psixoloqun işində mühüm yerlərdən birini tutur. Məktəbə psixoloji hazırlıq uşağın həyatının ilk yeddi ilində inkişafının ən mühüm nəticələrindən biridir. İlk növbədə, məktəb dövründə uşağın həyatında əsas şey təhsil - məcburi, sosial əhəmiyyətli bir fəaliyyətdir. Tədrisin özü - həm məzmun, həm də təşkili baxımından - məktəbəqədər yaşlı uşaq üçün tanış olan fəaliyyət formalarından kəskin şəkildə fərqlənir. Bilik əldə etmək əsas məqsədə çevrilir. İndi təmiz formada görünür, əvvəlki kimi oyunla maskalanmır. Uşaqların məktəbdə aldıkları biliklər artıq sistemləşdirilmiş və ardıcıl bir prosesə çevrilir.

Məktəblilərin tədris işinin təşkilinin əsas forması dərstdir. Dərsdə bütün uşaqlar müəllimin göstərişlərinə əməl etməli, onlara aydın şəkildə dinləməli, diqqəti yayındırmamalı və kənar fəaliyyətlərlə məşğul olmamalıdırlar. Məktəb yaşlı uşağın həyat və fəaliyyət şəraitinin bütün bu xüsusiyyətləri onun şəxsiyyətinin müxtəlif tərəflərinə, onun psixi keyfiyyətlərinə, bilik və bacarıqlarına yüksək tələblər qoyur.

Məktəbəqədər yaşlı uşağın məktəb həyatına psixoloji hazırlığı, əsasən, ümumi inkişafa əsaslanır. Məktəb yaşına çatmış uşağın ümumi inkişafı müəyyən səviyyəyə çatmalıdır. Bu, ilk növbədə yaddaşın, diqqətin və xüsusən də zəkanın inkişafı, ümumən, idrak proseslərinin inkişafı ilə bağlıdır. Burada əsas məsələ onun malik olduğu bilik və fikir ehtiyatı, həm də daxili müstəvidə hərəkət etmək, ya da başqa sözlə, şüurda müəyyən hərəkətləri yerinə yetirmək bacarığıdır.

Məktəbəqədər yaşlı uşağın obrazlı təfəkkürü ümumiləşdirilmiş bilikləri mənimsəmək üçün kifayət qədər zəngin imkanlar təmin edir və yaxşı təşkil edilmiş öyrənmə ilə uşaqlar reallığın müxtəlif sahələrinə aid hadisələrin əsas

nümunələrini əks etdirən ideyaları mənimsəyirlər. Bu cür təmsillər məktəbdə uşağa elmi biliklərin mənimsənilməsinə keçməyə kömək edəcək ən vacib elementlərdir. Yetər ki, məktəbəqədər təhsil nəticəsində uşaq müxtəlif elmi anlayışlara sistemli şəkildə müəyyən biliklərə yiyələnsin. Uşaqların məktəbə psixoloji hazırlığında xüsusi yer ənənəvi olaraq məktəblə bağlı olan bəzi xüsusi bilik və bacarıqlara - savad, hesablama və hesab məsələlərini həll etməyə yiyələnməkdir.

Beləliklə, məktəbə hazırlığın əsas göstəriciləri kimi, uşağa təhsil tapşırıqlarını adekvat şəkildə qavramağa və səylə yerinə yetirməyə imkan verən təhsil motivasiyasını təşkil etmək lazımdır. Bu prosesin təşkili, məktəbəqədər yaşlı uşağın məktəb təliminə hazırlığı prosesində məktəbəqədər təhsil müəssisəsi, tərbiyəçi-müəllim, valideynlər və həmçinin uşağın məktəbə ilk qədəm qoyduğu dövrdə məktəb müəlliminin üzərinə böyük məsuliyyət qoyur.

Ədəbiyyat

1. *Azərbaycan Respublikasının Təhsil haqqında Qanunu. Bakı, 2009.*
2. *Suxomlinski V.A. Ürəyimi uşaqlara verirəm. Bakı: Maarif, 1979*
3. *Ağayeva Z. Uşaqların məktəb təliminə hazırlığının əsas şərtləri // İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə, 2005, № 3*
4. *Useynova T. Məktəbə hazırlıq qrupunda ətraf aləmlə tanışlıq // İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə, 2008, № 2*
5. *Горецкий В.Г. О важной стороне в подготовке детей к школе // Дошкольное воспитание, 1977, №11*